

Липка А. О.

Тернопільський національний економічний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Відповідальність особистості формується у процесі спільної діяльності у результаті інтеріоризації соціально-культурних знань, норм, цінностей, установок, ідеалів, взірців поведінки тощо. Ця риса людини наявна як у її свідомості, так і в характері, вчинках, вольовій сфері.

Загалом відповідальність – категорія психосоціальна, оскільки завжди відображає ступінь відповідності дій соціальних суб'єктів взаємним вимогам, а також конкретним історичним нормам і загальним інтересам їхнього життєповсякдення. Вона зумовлена закономірностями сумісного проживання людей, потребою взаємопідпорядковувати свої цілі та діяння, у зв'язку з чим кожна особистість діє як активний носій певних соціальних зобов'язань (статусів, ролей, функцій, покликання тощо), (Енциклопедія освіти, 2008).

Значимо, що відповідальність особистості має як зовнішній формовияв, так і внутрішній. До першого належать: а) суб'єкт (хто відповідає), б) об'єкт (за що відповідає) й в) інстанції (перед ким відповідає). У ролі суб'єкта може бути особа, колектив, велика чи глобальна спільнота, чия індивідуальна, групова чи масова діяльність підлягає оцінці. Суб'єкт несе відповідальність за об'єкт (Третяченко В. В., Баранова С. В., Бочонкова Ю. О., Тереніна Л. В. та ін., 2006). Взаємозв'язок суб'єкта та об'єкта свідчить про те, що відповідальність особистості може поставати у двох аспектах: а) за виконану дію (ретроспективна); б) за те, що потрібно здійснити чи зробити (перспективна відповідальність), (Рубінштейн С. Л., 2003).

У зв'язку з існуючими аспектами розгляду відповідальності, можемо погрупувати запропоновані у психологічній думці типи відповідальності (Фурман О. Є., 2015). Зокрема, а) *індивідуалістський тип відповідальності* (переважають інтереси Я, присутня домінуюча модальність – незалежне Я) й б) *персоніфікаціоністський* (лише інтереси Ми в контексті прийнятих груп: сім'я, сусіди, друзі, співробітники та ін.; домінуюча модальність – взаємозалежне Я до осіб, яких ціную і приймаю), (Фурман О. Є., 2015), співвідносимо із *ретроспективним аспектом*, а в) *комунітаріаністський* (збалансування переваг індивідуалістського (повага до Я) та колективістського (турбота про Ми) типів відповідальності; домінуюча модальність – поєднання кращого із незалежного і взаємозалежного Я; назва третього типу відповідальності бере коріння із соціологічних досліджень, де поєднується все краще із індивідуалістських та колективістських цінностей та обґрунтовується концепція комунітаріанізму, (Майерс Д., 1996)) і г) *колективістський* (альтруїстичні інтереси Ми в контексті Вони (стійка ознака); домінуюча модальність – взаємозалежне Я), (Фурман О. Є., 2015) із *перспективним аспектом відповідальності*. Таке погрупування зумовлене часовим критерієм розподілу, тобто стосується як минулого (здійсненого, вчиненого), так і майбутнього (плани, мрії, програми та ін.).

Висновки:

1. Відповідальність у загальнонауковому розумінні ґрунтується на філософському вченні про соціальну зумовленість поведінки людини та її зв'язку зі свободою й необхідністю як передумовою реалізації особою функцій суб'єкта оновлення світу. Вихідним пунктом визначення міри відповідальності у загальнофілософському аспекті в усі епохи було вирішення питання про співвідношення свободи і необхідності. Передумовою відповідальності є вибір індивідом можливої поведінки.

2. Відповідальність органічно пов'язана зі свободою прийняття рішень, вибором цілей та способів, методів і стилів її досягнення, а також наполегливістю, обов'язковістю, чесністю, активною життєвою позицією, самостійністю, самоорганізацією тощо.

3. Евристичним для подальших наукових розвідок є розгляд «сьогочасного аспекту відповідальності» особистості, що відповідно співвідноситься із її теперішнім, а не лише з ретроспективною чи перспективною.

Матейко Н. М.

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

В сучасних умовах молода особа дуже часто стикається і ситуаціями невизначеності, котрі вимагають здатності до самовизначення, зміни традиційної, стереотипної поведінки. Часто молода людина не справляється із напруженістю у стресових та складних життєвих ситуаціях, особливо, при наявності декількох в неї можуть проявитися симптоми розладу адаптації, тривога, паніка, страх і депресія.

Однією з найчастіших форм нервово-психічних розладів, що мають тенденцію до зростання, є неврози, особливо в умовах кризи в суспільстві. Так, з початку поточного століття до сьогодні число хворих неврозами в 15-ти економічно найбільш розвинених країнах світу зросло з 2,4 до 148,1 на 1000 населення (збільшення в 61,7 разів). Особливе занепокоєння викликає те, що у дитячому, підлітковому та юнацькому віці неврози розвиваються не рідше, а навіть, за деякими даними, частіше, ніж в інші вікові періоди.

У зв'язку з цим важливим є вивчення психологічних детермінант, які спричинюють відхилення у психологічному здоров'ї молоді під час здобуття вищої освіти.

Аналізуючи дані щодо стану здоров'я студентів, С. Б. Семічов доходить до висновку про високу поширеність серед студентської молоді явищ втоми і перевтоми, різних хворобливих реакцій, невротичних станів, вегетативних дисфункцій, психосоматичних захворювань. Ці та інші факти свідчать про те, що пристосування студентів до специфічних умов вищої школи часто досягається надто високою ціною – ціною втрати здоров'я.

Як відомо, студенти вузів зазнають інтенсивних інтелектуальних, соціально-психологічних, а часом і фізичних перевантажень і є досить характерною моделлю соціально незахищеної категорії. Ситуація тривалої чи повторюваної емоційної та розумової напруги, психологічного стресу провокує різні відхилення в психічній діяльності та фізіологічних функціях організму, які умовно можна розділити на 2 групи – субклінічні і клінічні. Субклінічні – це психічні розлади, із якими людина зазвичай може виконувати сама, без допомоги психіатра. Клінічні – це як виражені розлади, які вимагають лише допомоги психіатра. Виділяють три основні типи дезадаптації студентів: психопатичний, невротичний та психосоматичний (Соколова І. М., 1996).

Дослідники зазначають, що непсихотичні розлади виявлено у 30,17% студентів медичного університету. В структурі психічної патології найбільша питома вага належала невротичним, пов'язаним зі стресом та соматоформним розладам, які були представлені здебільшого симптомами плаксивості, зниженням працездатності, появою раптової безпричинної дратівливості, нав'язливих думок, короткочасних бурхливих реакцій (гнів, злість, переляк) на незначні емоційні впливи, думки про власну меншовартість, нав'язливі думки та побоювання, замкнутість, сповільненість мислення (Лещина І. В., Мозгова Т. П., 2014).

Невротичний розлад виявляється в екзистенційно складних для особистості ситуаціях, характеризується ухиленням від прийняття рішень, побоюваннями не впоратися з викликами життя, чутливістю до життєвого успіху, попередньої підготовки виправдань на випадок невдачі, зв'язком зі значним життєвим вибором, «недосконалістю і неминучістю проблеми, які потребують її прийняття в сьогоднішні, але активують стратегічні питання життя після пережитої ситуації. (Філіпович В. І., 2015).

Таким чином, молода особа з невротичним розладом не здатна приймати і долати природну життєву невизначеність шляхом реалізації різних життєвих завдань, сприймає як суперечливі життєві цілі і відкидає якусь із них, відчуває труднощі екзистенціального самовизначення. З плином неврозу виникає схильність проявляти слабкість у багатьох життєвих обставинах, сприймати їх як психотравмуючі, відчувати повторювані, стійкі до терапії труднощі в ситуаціях життєвого вибору та невизначеності.

Подібні ситуації завжди пов'язані з можливістю вибору між підтвердженням або відмовою від автентичності, характеризуються спрямованістю особистості в минуле або майбутнє, стосуються її ставлення до непередбачуваності майбутнього.

Емпіричне дослідження було спрямоване на виявлення психологічних особливостей прояву невротичної поведінки у студентів 1 курсу і 3 курсу факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича віком від 18 до 22 років з використанням опитувальників рівня невротизації та психопатизації, експрес-діагностики психічних станів Айзенка, опитувальника діагностики невротичних станів К. К. Яхіна – В. Д. Менделевича та опитувальника міні-мульти.

Порівняльна характеристика самооцінки психічних станів студентів дослідної та контрольної груп свідчать про високий рівень тривожності у 63% та фрустрації 41% студентів.

Спостерігається також 67% з істеричним типом реагування, 74% з вегетативними розладами, що може свідчити про наявність егоцентризму, демонстративності, психічної незрілості, емоційної лабільності, а в цілому – про невідання керувати своїми емоціями та поведінкою.

Отже, період переходу від шкільного стереотипу навчання до студентського відіграє важливу роль у подальшому стані рівня здоров'я молодого організму. Проблема зміцнення та укріплення психічного здоров'я студентів може бути вирішена шляхом активного застосування комплексних систем психопрофілактики психічних розладів студентської молоді

Психологічний супровід навчальної діяльності студентів повинен бути спрямований на організацію заходів з режиму праці та відпочинку, адаптованості студентів з урахуванням психологічних та психофізіологічних особливостей, сприяння у розвитку особистісних якостей, таких як високий рівень волевого контролю, пластичність, емоційна стійкість, здатність домінувати, гнучкість у судженнях і вчинках, а також поєднання високих рівнів пізнавального і змагального мотивів.

Надзвичайно дієвим напрямком психологічного супроводу є пісочна психотерапія, яка виросла з юнгіанського аналізу і має в собі всі конструктивні аналітичні психології. Піскової психотерапії – це середовище для спілкування людини з собою і символами реального світу. Наявність мініатюрних фігурок і певної послідовності організації роботи свідчить про достатню універсальність даного методу.

К. Г. Юнг стверджував, що процес «гри в пісок» вивільнює заблоковану енергію і активізує можливості самоцілення, що закладені в людській психіці.

Розігруючи різноманітні сюжети в пісочниці, людина отримує безцінний досвід вирішення різноманітних життєвих ситуацій. Цей досвід у вигляді «концентрату» попадає у підсвідоме (доти глибинний зміст «програного» на піску може не усвідомлюватися). Деякий час підсвідоме активно асимілює новий матеріал в систему світосприймання. Потім настає момент, коли проявляються певні зміни у

поведінці людини. Це дивовижно, але вона починає використовувати в реальності свій «пісковий» досвід. У такий спосіб відбувається кругообіг переносів у природі: спочатку внутрішня реальність переноситься на пісок, а потім (у вигляді поведінкових моделей) в реальну поведінку.

Не дивлячись на те, що композицію розбирають – вона інтерналізується в пацієнті. Тобто, спогади про роботу залишається в пам'яті, і, що важливо, – залишаються в пам'яті етапи створення психотерапевтичної роботи. Багаторазове руйнування і відтворення світу пісочної композиції, тобто руйнування композиції по закінченню сеансу і вибудовування на наступному сеансі нової роботи, веде до створення відчуття безпеки, довіри і зниження базової тривоги, що є вкрай корисним в роботі з базовими розладами.

Піскова психотерапія може відображати невербальну форму психотерапії, яка знаходиться на глибинному довербальному рівні. Глибоко в підсвідомості знаходяться самоцілюючі можливості психіки, які проявляються у прояві творчого процесу, що виникає при роботі з піском (Weinrib, 1983).

Коли руки людини торкаються піску, вона інстинктивно старається надати певної форми своїм почуттям і думкам, тобто створити фундамент піскової композиції. Тактильний контакт з піском надає творчому процесу визначеність і особистий характер. Частина внутрішнього світу людини є захищеною, невідомою. Створений людиною у процесі піскової терапії образ є віддзеркаленням її життєвого досвіду, який є не абстрактним, уявним, а цілком придатним для чуттєвого сприймання.

Таким чином, у психологічний супровід як засіб забезпечення психологічного здоров'я студентів є комплексом взаємодоповнюючих психопрофілактичних та психотерапевтичних заходів, спрямованих на формування змін у ставленні особистості до психотравмуючої події та психологічну корекцію особистісних особливостей, які роблять її особливо чутливою.

Матохнюк Л. О.

Комунальний вищий навчальний заклад «Вінницька академія неперервної освіти»

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Актуальність. Бурхливий розвиток суспільства спричинений впровадженням комп'ютерної техніки та інформаційних технологій та їх використанням в повсякденному житті, побуті, професійній діяльності людей. Поява та доступність в безмежній кількості різної інформації стало однією з причин розвитку сучасного суспільства. В документі «Інформаційне суспільство для всіх», який було розглянуто на сесії Генеральної Конференції ЮНЕСКО в 1996 році йшлося про забезпечення кожній людині широкого та вільного доступу до інформаційних ресурсів, що є необхідним для рівноправної участі у житті, нової суспільної формації, а також що інформація і знання мають важливе значення для подолання інформаційної нерівності та є глобальним суспільним надбанням (Максименко Ю. Є., 2015).

Зміст інформаційної компетентності особистості постійно оновлюється відповідно до розвитку технологій, змін у системі медіа, стану інформатизації суспільства. Інформаційне суспільство орієнтується на передові досягнення в галузі інформаційно-комунікаційних технологій, використовує їх для організації роботи фахівців, формування спільних інформаційних ресурсів, полегшення комунікації та координації в середовищі взаємодії учасників інформаційного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питання становлення та розвитку інформаційного суспільства розглядалось в багатьох у роботах з точки зору теорії постіндустріалізму, виникнення суспільства нового типу, ідеї соціальної спадковості. З точки зору *технологічного* (кібернетичного) підходу, інформація прирівнюється до наукового знання. *Гуманітарний* підхід (філософський, символічний, соціологічний, глобалізаційний) інформацію розуміє як соціальну комунікацію.

В своїх роботах ідеологію інформаційного суспільства розглядали Фріц Махлуп (австрійський і американський економіст), Марк Порат (американський підприємець, інвестор), Тадао Умесао (японський вчений); комп'ютеризоване суспільство, комп'ютопія – Йонезі Масуда (японський соціолог і футуролог); філософію суспільства, в якому відбувається синтез телебачення, комп'ютерної служби та енергетики – «телекомп'ютеренергетика» – Джордж Пелтон (американський підприємець, інвестор); інформаційне суспільство з позиції суспільства послуг – Даніель Белл (американський соціолог і публіцист); суть інформаційного суспільства, інформаційної інфраструктури Альберт Гор (американський політик); поняття мережевого суспільства, інформаційного суспільства – Мануель Кастельс (іспанський соціолог); світогляд інформаційного суспільства – Френк Уебстер (британський соціолог) та ін (Коляденко В., 2015; Пірко М., 2010).

Разом з тим не в повній мірі розкрито дослідження впливу інформаційного суспільства на особистість. Таким чином, **метою даної статті** є дослідження процесу інформатизації суспільства та вплив його на особистість.

Основна частина. В багатьох сучасних наукових публікаціях прослідковується різноманітне тлумачення поняття «інформаційного суспільства». Разом з тим проведений теоретичний аналіз дозволяє стверджувати, що ідеологія «інформаційного суспільства» почала активно завойовувати світ наприкінці 60-х